

IZOBRAŽEVANJE ZA SODELOVANJE V UREJANJU PROSTORA

EDUCATION FOR PARTICIPATION IN SPATIAL DEVELOPMENT

Maja Simoneti

UDK: 37.014:711

IZVLEČEK

Prispevek obravnava spremembe zakonodaje na področju prostorskega načrtovanja v luči vpliva na ravnanje posameznikov in odnosa javnosti do urejanja prostora ter postavlja tezo, da je javni diskurz o urejanju prostora kazalec družbene ravni znanja o področju. Predstavlja tudi rezultate mednarodnega projekta R.A.V.E. Space, ki se ukvarja z iskanjem možnosti za izobraževanje o vrednotah prostora in urejanju prostora v osnovni in srednji šoli ter njegove rezultate uporabi za podkrepitev teze, da je kakovost razprave o prostoru, ravnanja s prostorom in posameznih rešitev odvisna od ravni znanja. Prostorsko pismenost opredeli kot ključni pogoj za razvoj modelov sodelovanja v sistemu urejanja prostora in pri sprejemanju različnih drugih razvojnih odločitev.

KLJUČNE BESEDE

prostorski razvoj, prostorsko načrtovanje, sodelovanje, izobraževanje, prostorska pismenost

Klasifikacija prispevka po COBISS-u: 1.02

ABSTRACT

The article discusses changes of spatial legislation from the viewpoints of how it influences the actions of individual users and how it affects the public opinion regarding spatial planning. It suggests that public discourse about spatial planning shows the level of general public knowledge on the subject. Presented are the main findings of R.A.V.E. Space, an international project that deals with the possible forms of spatial education in primary and secondary schools. It also stresses that project research results support the thesis that public discourse and the quality of spatial planning practice all depend on the level of common knowledge. Thus spatial literacy is defined in the contribution as a key clause for development of participatory models in spatial planning and in other decision making processes.

KEY WORDS

spatial development, spatial planning, participation, education, spatial literacy

1 UVOD

Poldrugo desetletje družbenih sprememb je zaznamovalo slovenski prostor in sistem urejanja prostora. Številne nove gradnje so bile pričakovane vsaj toliko kot nove zakonodajne rešitve. Nedvoumna potreba po redefiniranju marsikaterega od izhodišč in preorientaciji rešitev v odnosu do olastninjenih zemljišč je odprla številna vprašanja in iskanje novih rešitev je velik izziv za stroko. Urejanje prostora pa je kot eno zahtevnejših javnopravnih področij tudi izrazito družbeno pogojeno in kot tako mimo pravnega okvira zadeva tudi splošni vrednotni okvir, želje, pričakovanja, interese, verovanja in navade ljudi. Ti se ne spreminjajo z zakoni in čez noč. Spremembe v

sistemu pa se vendarle dotikajo slehernega posameznika in odražajo splošne razmere v urejanju prostora. Spreminjanje zakonodaje je vsaj deloma tudi iz tega razloga v veliki meri potekalo postopoma in vprašanje je, ali je po sprejetju novega zakona o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt, 2007), že drugega v zadnjih petih letih (ZUreP-1, 2002), že zaključeno.

Spremembe na zakonodajnem področju je treba presoјati tudi v luči tega, kako odražajo splošno stanje javnega mnenja in ravnanja s prostorom in, še posebej tudi, kako nanj vplivajo. V urejanju prostora se zakonodajni okvir še posebej tesno navezuje na splošne družbene razmere in je povezan z neformalnimi, družbeno normiranimi praksami in vrednotami. Mnogi načini ravnanja s prostorom sledijo nenapisanim, družbeno sprejetim pravilom in kot taki sodelujejo v urejanju prostora skupaj s pravno opredeljenimi pogoji. Posamezne rešitve so povezane s kulturnimi vzorci in sistemom vrednot in zato se pot do njihovega uresničevanja v urejanju prostora od države do države lahko precej razlikuje. Zaradi te zveze Evropska unija ni usklajevala prostorske zakonodaje članic in prav zato razvite države zelo redko spreminjajo sistem urejanja prostora. Sočasno pa je unija sprožila Evropsko prostorsko razvojno perspektivo (ESDP, 1999) in z njo povezan raziskovalni program ESPON. Slednji naj bi v prihodnje postal podlaga za bolj glasno razpravo o prostorski koheziji in osnova za Prostorsko kohezijsko poročilo. Prostorska kohezija pa naj bi bila tudi sestavni del nove Evropske ustave ter bi tako vključila prostorske razsežnosti v različne evropske politike (Peterlin, 2004).

Spraševanje o učinkovitosti novih predpisov se mimo praktičnih vprašanj in presoje o strokovnih novostih zato navezuje tudi na oceno vpetosti urejanja prostora v splošne in konkretne družbene razmere. Zakonodaja namreč odraža oboje, ko v pravni jezik uokvirja strokovna orodja in načine vodenja postopkov, hkrati vključuje strokovne rešitve in pričakovane odzive in ravnanje uporabnikov oziroma širše javnosti. Ena od možnosti za oceno teh učinkov je vpogled v javni diskurz o urejanju prostora. Javno razpravo o novi prostorski zakonodaji je sodeč po objavah v medijih daleč v največji meri zaznamovala trditev, da so postopki v urejanju prostora v Sloveniji v primerjavi z drugimi razvitimi državami predolgi. Ta trditev nikoli ni bila celovito predstavljena javnosti in zato je ostalo skrito njeno bistvo, da so namreč postopki v urejanju prostora lahko kratki, predvidljivi in obvladljivi šele po tistem, ko je nek poseg ustrezno sprejet in potrjen. Še več, prikrito je tako ostalo tudi dejstvo, da je naglica na poti do zazidljivosti možna predvsem tudi ob izločanju strokovne in javne razprave o posameznih posegih in njihovih okoljskih in prostorskih razsežnostih ter posredno tudi sprejemljivosti. Takega hitenja si zaradi potencialne narodnogospodarske škode moderna država ne more želeti in prav zato so države primorane obvladovati prostorske razsežnosti razvoja oziroma prostorsko načrtovati.

In vendar je konstrukt o ovirajoči dolžini postopkov v urejanju prostora na načelni ravni obvladoval razpravo o razvoju sistema urejanja prostora ob sprejemanju nove zakonodaje.

Skrajno poenostavljene in za javnost komajda zanimive obravnave urejanja prostora v procesu priprave nove zakonodaje pa ne gre jemati kot odraz splošnega nezanimanja javnosti za področje, ampak prej za določeno vrsto odtujenosti. Javnost se sodeč po medijski pokritosti tudi pri nas vedno pogosteje in vse bolj organizirano oglašča kot nasprotnik posameznim posegom v prostor, med drugim tudi takim, ki se ponašajo z evropskimi nazivi novih ustanov (muzej krasa, letalstva),

ali z izkoriščanjem obnovljivih virov energije (vetrne elektrarne), in deluje na različnih ravneh, ne več samo na lokalni ravni. Razmere, ki jih odraža javna razprava o posegih v prostor, kažejo nasprotujočo si sliko javnega interesa za urejanje prostora. Javnost se enkrat skorajda ne zanima za zakonski okvir in je drugič dejavna v komuniciranju na praktični ravni. Velik del javnosti očitno tudi precej samoumevno sprejema velik del urejanja prostora na vsakodnevni ravni in probleme iz svojega okolja prelaga na različne strokovne službe. Vtis površne in nezavezujoče drže, ki se morda ob tem ustvarja, pa je lahko zavajajoč.

Slovenska javnost je namreč občutljiva na razmere v prostoru, celo vedno bolj in postopoma tudi organizirano in tudi ne več zgolj lokalno. Ta ocena sovпада s prostorskimi vrednotami Slovencev (Hočevar, ... 2004) in konkretna nezainteresiranost ob sprejemanju zakonodaje zato ne kaže popolne slike odnosa javnosti do urejanja prostora. Posameznik v vsakdanjem življenju očitno ne čuti pogosto vplivov zakonskega okvira in odločanje na nacionalni in strateških ravneh ga pretirano ne zanima. Stanje, ki kaže na pasivno držo uporabnikov, pa je daleč od pričakovanega produktivnega razmerja, v katerem sta uporabnik in stroka zaveznika in je urejanje prostora učinkovito zaradi njunega sodelovanja (Simoneti, 2004). Če tudi pri nas v urejanju prostora pričakujemo odgovorno soudeležbo javnosti, uporabnikov, lastnikov, investitorjev, nevladnih organizacij v urejanju prostora, bo treba stanje spremeniti. Ena od možnosti je izobraževanje.

Motivi, ki danes vodijo uporabnike k odzivnosti, so različni. Za urejanje prostora je pomembno, da več znakov kaže, da bodo v prihodnosti uporabniki tudi pri nas hote prevzeli nove in različne vloge v urejanju prostora. Družba se na spremenjene ekonomske razmere odziva z zamikom in strukturne spremembe v urejanju prostora zato zaostajajo za drugimi. O tem po svoje priča tudi razklanost javnega odzivanja v urejanju prostora. Uporabniki se sočasno vse pogosteje in uspešneje odzivajo na razmere v prostoru, se učijo ščititi svoje ali privzete interese in stanje v prostoru na nivoju vsakdanje rabe še vedno sprejemajo razmeroma pasivno. Sodeč po poročilih različnih strokovnih služb, uporabniki v glavnem pričakujejo, da jim bodo določena stanja in ureditve v prostoru zagotovljene v zeleni kakovosti. Čeprav je res, da mora biti v prostoru marsikaj urejeno, pa je v razmerah rastočega števila potreb in omejenih javnih financ kakovost bivalnega okolja, vedno bolj in pomembno povezana tudi s soudeležbo in veliko odzivnostjo neposredno prizadetih uporabnikov. Za boljše sodelovanje bo zato tudi pri nas treba poseči po ukrepih, ki bodo uporabnike spodbujali in opremili z znanjem za sodelovanje.

Strokovne rešitve so v urejanju prostora v mnogo večji meri, kot so to običajno pripravljene priznati strokovnjaki, odvisne od laične javnosti in njenega ravnanja. Danes je zainteresiranim uporabnikom skozi načine načrtovanja (participatory planning, inclusive design) in upravljanja (governance) priznana vloga od razvoja pobude do implementacije in vzdrževanja. Prostorsko načrtovanje je že pred več kot pol stoletja skrenilo od pasivnega upoštevanja potreb človeka in skupnosti k aktivnim tehnikam vključevanja zainteresiranih posameznikov in skupin v izdelavo projektov (Sewell Coppock, 1977, Simoneti, 1997). Sedaj tem prizadevanjem daje pospešek paradigma trajnostnega razvoja skupaj z odprtimi vprašanji modernega upravljanja s prostorom. Oboje med drugim poudarja razvojno vlogo posameznika in zahteva različne modele sodelovanja pri urejanju in rabi prostora. V primerljivih državah stare in razširjene Evrope se pospešeno razvijajo različne nove rešitve in rezultati kažejo, da so jim naklonjeni strokovnjaki in uporabniki.

Slovenski uporabniki so danes še nekoliko odmaknjeni od stvarnih vsakdanjih problemov urejanja prostora in k sodelovanju jih sistem, župani, posamezni investitorji, službe in nevladne organizacije šele začenjajo vabiti.

Nova vloga posameznika v trajnostno naravnem razvoju se odraža tudi v več mednarodnih izobraževalnih pobudah in programih, katerih cilj je spodbujati spremembe na družbeni ravni. Samodejnost oziroma postopnost odzivanja družbenega ravnanja na razvojne izzive se, sodeč po teh programih, zdi prepočasna na globalni ravni in v okviru posameznih območij in regij. Izobraževalni programi Združenih narodov ciljajo na dvig splošne ravni znanja (Education for all), na dvig pismenosti svetovnega prebivalstva (UN Literacy Decade 2003–2012) in tudi na širjenje znanj, potrebnih za trajnostni razvoj (UN Decade of Education for Sustainable Development 2004–2015). V primeru vseh gre za dejstvo, da je znanje prebivalstva ključno za razvoj, in razlike v znanju so na svetovni ravni do te mere prepoznana razvojna ovira, da se širjenju znanja posveča vedno več programov (Links between the Global Initiatives in Education).

Trajnostni razvoj nagovarja posamezne družbe na različni način. Razviti del sveta, poročajo viri, se srečuje s težko nalogo obvladovati svoje razvojne možnosti s spremembami, ki zahtevajo zavestno odrekanje in omejevanje pri rabi dobrin in virov na splošni in osebni ravni. Ekonomskim učinkom novih znanj se očitno pripisuje veliko težo tudi v razvitem delu sveta, saj je pobudo za program na evropski ravni s svojo strategijo izobraževanja za trajnostni razvoj (UNECE Regional Strategy for DESD, 2005) prevzela evropska gospodarska komisija pri združenih narodih (UNECE). Izobraževanje za trajnostni razvoj poudarja razvojno vlogo posameznika in cilja na spremembe v odnosu do vrednot ter razvoj novih veščin za sodelovanje posameznika v razvoju družbe. Kot ugotavljajo različni avtorji je izobraževanje za trajnostni razvoj značilno povezovalno poučevanje, katerega cilj je opremiti učence z znanjem in predvsem izkušnjami, vedenjskimi vzorci in načini ravnanja, ki jim bodo v kasnejšem življenju pomagali sprejemati najboljše možne odločitve. Usodo odločitve za trajnostni razvoj večina avtorjev povezuje s sposobnostjo državljanov sveta, da bodo dnevno sprejemali dobre odločitve, usklajene z razvojnimi viri in z dogovorjenimi cilji širše skupnosti. Izobraževanje za trajnostni razvoj kot tako zato poudarja tudi vlogo znanja o vrednotah prostora in kot tako pomeni pomembno gibalno spodbujanja procesov zavestne rabe prostora in sodelovanja uporabnikov v procesih urejanja prostora. Program izobraževanja za trajnostni razvoj (UN DESD 2004–2015) je zato kot naročen spodbujevalec procesov sodelovanja v procesih urejanja prostora. Program nagovarja države, da tako na formalni kot neformalni izobražuje prebivalstvo in tako pospešuje razvoj novih veščin in opremljanje prebivalstva za razvojne izzive prihodnosti.

2 MEDNARODNI PROJEKT ZA VKLJUČEVANJE ZNANJA O PROSTORU V ŠOLSKE PROGRAME

V okviru pospeševanja procesov sodelovanja in razvoja odgovornosti pri vsakdanji rabi prostora ter odkrivanja novih razvojnih priložnosti je bil pod vodstvom slovenskega ministrstva za okolje in prostor razvit projekt R.A.V.E. Space¹ (Raising Awareness of Values of Space through the

¹ V projektu sodeluje pet držav z območja CADSES: Poljska, Italija, Grčija, Srbija in Črna gora ter Slovenija. Iz Slovenije poleg MOP še trije projektni partnerji: Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, ZRC SAZU Geografski inštitut Antona Melika in LUZ d.d.

Process of Education, 2005–2007, www.rave-space.org), ki teče v programu INTERREG IIIB CADSES.

Projekt je odziv na potrebe različnih udeležencev v urejanju prostora, ki v vsakdanjem življenju pogrešajo uporabno znanje za sodelovanje, odločanje in delovanje. Gre za čisto praktična vprašanja, ki so najtesneje povezana s tem, kako delujeta naša družba in okolje in kakšno vlogo v tem prevzemamo kot posamezniki. Zadrege, ki jih čutimo prostorski načrtovalci, niso nič manjše kot tiste, ki se jih zavedajo uporabniki prostora ali investitorji, so samo drugačne.

Projektna skupina posebej poudarja pomen splošne prostorske izobrazbe in se ukvarja z iskanjem možnosti za vključevanje novih vsebin s področja urejanja prostora v programe osnovnih in srednjih šol. Delo poteka v štirih vsebinskih sklopih: (i.) analiza učnih programov in anketna raziskava med učitelji, (ii.) raziskava izobraževalnih pobud in programov in oblikovanje izobraževalne strategije, (iii.) razvoj novih učnih pripomočkov in (iv.) promocija ideje in širjenje informacij o novostih, ki jih prinaša projekt.

Ključna ciljna skupina projekta so učitelji, kot tisti, od katerih je uvajanje novosti v šolski program v največji meri odvisno, posredno pa so upoštevani še otroci, starši, šolsko osebje, povezane strokovne skupine in tudi širša javnost. Ideja projekta je, da bi vse te javnosti skozi različne dejavnosti v okviru splošnega izobraževanja postale boljše opremljene za uspešno sodelovanje v procesih odločanja v sistemu urejanja prostora in odločitev o razvoju nasploh.

2.1 Učitelji petih držav o vrednotah prostora v šoli

Med rezultati projekta sta za osvetlitev razprave pomembna anketa med učitelji (Resnik Planinc, 2006) in raziskava prakse prostorskega izobraževanja v nekaterih evropskih državah, ki sta skupaj z nekaterimi drugimi ugotovitvami projekta postali osnova za strategijo za uvajanje vsebin prostorskega načrtovanja in trajnostnega razvoja v učne načrte (Simoneti, Šorn et al. 2007).

Anketa je bila izvedena med 1897 učitelji iz Slovenije, Poljske, Italije, Grčije in Črne gore in je nakazala na ključne okoliščine, ki bodo zaznamovale prizadevanja za poučevanja otrok o vrednotah prostora v osnovnih in srednjih šolah (Resnik Planinc, 2006). Ugotovitve raziskave veljajo za anketirane v raziskavi, vendar jih je možno do določene mere posplošiti na vse učitelje v sodelujočih državah. Tako kaže, da bo na uvajanje novih vsebin v šole pomembno vplivalo:

- da se anketirani zavedajo velikega pomena vključevanja javnosti v urejanje prostora, da pa se hkrati zavedajo tudi pomanjkanja znanja za to, da bi sodelovali;
- da anketiranci sami od sebe niso pripravljene spreminjati stvari, ampak se čutijo pri tem odvisne od »višje« avtoritete;
- da morajo biti učitelji ves čas na tekočem z novostmi in spremembami tako na področju učnih metod in oblik kot tudi učil in učnih pripomočkov, kar predstavlja zanje veliko obremenitev poleg učenja samega;
- da tudi učitelji menijo, da je šola pomemben medij za izboljšanje zavedanja o prostorsko orientiranih vsebinah.

Raziskava je hkrati tudi pokazala, da med državami, sodelujočimi v projektu, obstajajo razlike v odnosu do vrednot prostora. Anketiranci iz vseh držav, z izjemo Italije, so kot najvišjo vrednoto navedli visoko stopnjo ekonomske rasti. V vzorcu italijanskih učiteljev, ki predstavlja deželo Furlanija - Julijska krajina, je bil delež učiteljev, ki so jim najbližje materialistične vrednote, najnižji.

Med drugim je bilo na splošno ugotovljeno še:

- da anketirani učitelji kot ključne družbene, prostorske, okoljske in ekonomske vsebine pojmujejo kakovost okolja, ravnanje z odpadki, uporabo naravnih virov in ekonomsko rast;
- da kot najmanj pereče vsebine učitelji navajajo razpršeno urbanizacijo in globalne okoljske probleme;
- da je naravna dediščina izbrana kot največja vrednota z vidika prvin krajine;
- da so v učne programe po mnenju sodelujočih učiteljev že v relativno zadovoljivi meri vključeni onesnaževanje okolja, zgodovina države in kulturna dediščina, ekosistemi, naravni viri in njihova uporaba;
- so v učne programe po mnenju sodelujočih učiteljev v premajhni meri vključeni sistem prostorskega načrtovanja, prostorski in družbeni problemi, za kar anketiranci krivijo vsebine, ki imajo po mnenju "avtoritet" prednost pred prostorskimi vsebinami.

Pokazalo se je tudi, da anketirani učitelji še danes večinoma uporabljajo predvsem učbenike, knjige in delovne liste ter se pri delu v razredu odločajo za individualno in frontalno učno obliko. Posebne pozornosti so vredne tudi ocene učiteljev, da učenci ne kažejo posebej velikega zanimanja za izbiro prostorsko orientiranih vsebin, tudi kadar zato dobijo priložnost pri samostojnih nalogah, ter da so kljub temu za prostorsko orientirane vsebine nekoliko bolj zainteresirani kot pred desetimi leti (Resnik Planinc, 2006).

2.2 Pregled mednarodne prakse splošnega prostorskega izobraževanja prebivalcev

Raziskava mednarodnih praks je za začetek odkrila dvoje: da je prostorsko opismenjevanje v Evropi vseprisotno in da se izvaja na zelo različne načine. Britanski primer priča o daleč najbolj razvejani dejavnosti, ki povezuje zelo različne skupine, ki z različnimi cilji sodelujejo v procesih formalnega in neformalnega izobraževanja. Nekateri programi se dotaknejo vseh šol, drugi obstajajo kot ponudba za popestritev pouka, tretji so pobuda za preizkušanje novosti in izboljšanje kakovosti šolskega prostora. Nacionalna strategija izobraževanja za trajnostni razvoj je nemudoma spodbudila ključno nacionalno institucijo Royal Town Planning Institute k nagovoru učiteljev in usmerila pozornost na razvojna vprašanja, ki so za to državo še posebej pereča (A Manual for Schools, 2004). V severni Evropi so države znane po visoki stopnji prostorske kulture, ki je povezana tudi z ustrežno stopnjo prostorske pismenosti in družbeno normiranega ravnanja. Na Finskem se pobuda za splošno izobraževanje o arhitekturi poraja v okolju zbornice arhitektov (SAFA) in obstaja celo posebna zasebna šola za arhitekturno izobraževanje otrok. Vse države se ukvarjajo z mehanizmi spodbujanja znanja za sodelovanje, vključujejo v neformalno izobraževalno mrežo nevladne organizacije in podpirajo različne dejavnosti, kot so delavnice, ki vodijo v učinkovito sodelovanje na posameznem primeru. Obvladovanje prostorskih razsežnosti razvoja

se danes brez dvoma izvaja v intenzivnem procesu odgovornega sodelovanja udeleženi, ki so za to sodelovanje vedno bolj opremljeni tudi z vsemi potrebnimi znanji. Kot sva avtorici raziskave predvidevali (Simoneti, Šorn, 2007), je vključevanje novih vsebin v šolske programe zelo odvisno od odprtosti izobraževalnega sistema za novosti in od splošne naravnosti družbe do problema oziroma od dejanskega pomanjkanja znanja o prostorskih razsežnostih razvoja in nalogah in priložnostih, ki jih to ponuja posamezniku.

Za projektno skupino in sodelujoče države so ugotovitve pomembne zato, ker kažejo, da enotnega modela za pospeševanje prostorske pismenosti ni. Vsaka država mora na osnovi ocene razmer in značilnosti šolskega sistema ravnati po presoji tako, da bo optimizirala učinke načrtovanega programa. Kar pa je skupno vsem primerom in lahko kot dobro izhodišče uporabijo tudi v projektu sodelujoče države in njim podobne, je, da prostorsko opismenjevanje poteka povsod in je kot tako prepoznano kot potrebna dejavnost, katere izvajanje države na različne načine podpirajo. Program prostorskega opismenjevanja mora zato po presoji avtorjev potekati organizirano in vsaj v državah sodelujočih v tem projektu tudi prek obveznega šolskega programa. V ekspertni oceni razmer je bilo za vse te države ugotovljeno, da je stopnja problemov v urejanju prostora visoka, stopnja informiranosti pa nezadovoljiva (Simoneti, Uršič, Šorn, 2006). V vseh državah eksperti poročajo o znakih nespoštovanja zakonodaje, nelegalnih rabah prostora, o nizki stopnji razumevanja za omejitve rabe iz naslova javnega interesa, o problemih z upravljanjem skupnih in javnih površin kot tudi o načinih poročanja o posegih v prostor in urejanju prostora nasploh, ki odraža skromno poznavanje področja pri poročevalcih in javnosti. Javnost se za prostorske razsežnosti razvoja zanima zelo površno in se najpogosteje odziva na posege v neposredni bližini ali v povezavi z vidiki razvoja in okolja, ki jih spremljajo različne nevladne organizacije in društva. Na podlagi ugotovitev tega raziskovanja je bilo ugotovljeno, da bi bilo koristno, če bi v vseh državah (Italija, Grčija, Črna gora, Poljska in Slovenija) sprejeli strategijo prostorskega izobraževanja, ki bi odražala resnost potrebe po dodatnem izobraževanju za dvig prostorske pismenosti in zavezovala odgovorne, da prevzamejo pobudo in stroške izvajanja posamezni državi prilagojenega programa.

2.3 Strategija prostorskega opismenjevanja v osnovni in srednji šoli

Strategija izobraževanja mora zagotoviti zanesljivo infrastrukturo za izvajanje v praksi in opredeliti minimalno potrebno informacijsko, svetovalno in finančno podporo. Izvajanje programov mora kombinirati dva pristopa, in sicer "od vrha navzdol" z odgovornostjo na strani države in "od spodaj navzgor", kjer pobude prihajajo s strani šole, nevladnih organizacij, lokalnih skupnosti, strokovnih skupin. Strategija terja vzpostavitev partnerskega pristopa, v katerem se med udeleženci vzpostavijo povezave, načini sodelovanja in usklajevanja ter v katerem hierarhija ni vnaprej urejena, ampak se hierarhični odnosi oblikujejo sproti, po dveh načelih, to je po fazi dela in po vsebini dela (Barbič, 2005). Hkrati mora strategija:

- vključevati programe, ki se že izvajajo,
- vključevati starše,
- spoštovati vsakega posameznika,

- spodbujati učenje na podlagi osebnih izkušenj,
- sprti seznanjati širšo javnost z evalvacijo rezultatov.

Implementacija strategije naj po predlogu avtorjev poteka glede na lokalne in nacionalne značilnosti prek operativnih programov, ki morajo:

- sloneti na realističnih ciljih,
- določiti časovno omejene akcije,
- zagotoviti podporo (sredstva in strokovnjaki),
- podpirati tudi obstoječe in nove iniciative posameznih šol.

Sporočila, ki jih projekt R.A.V.E. Space prinaša šolskemu sistemu so, da je za dvig prostorske pismenost, kakor povzeto poimenujemo potrebo po izobraževanju o vrednotah prostora in še posebej o urejanju prostora, v učnih programih treba načrtovati določene spremembe. Spremembe se nanašajo tako na same vsebine kot in predvsem na način, kako in kje se vsebine podaja. Pouk se v tem kontekstu tudi pospešeno seli na prosto, kar usmerja pozornost v urejanje prostora ob šoli in tudi šolsko stavbo in odprt prostor ob šoli obravnava kot učni pripomoček (Maljevac, 2005). Izobraževanje zahteva tudi vključevanje zunanjih strokovnih sodelavcev in izvajanje različnih dopolnilnih programov.

Obstoječe učne vsebine bo treba dopolniti z nekaterimi novimi, ki bodo učence učinkovito usmerjale k prepoznavanju vrednot prostora, k pravilnem ravnanju z okoljem in k celovitemu razumevanju vzrokov in posledic posegov človeka v prostor. Pri izobraževanju o kompleksnosti prostorskih razsežnosti razvoja in okoljskih problemih se pričakuje uporaba problemskega pristopa in spodbujanje medpredmetnega povezovanja. Prostorsko izobraževanje sodi v učenje za aktivno državljanstvo in mora spodbujati aktiven odnos do stanja v prostoru ter oblikovati zavest o odgovornosti posameznika.

Projekt R.A.V.E. Space je potrdil vsa pričakovanja, ki so ga spodbudila, in utrdil prepričanje sodelujočih, da je formalno izobraževanje o prostorskih razsežnostih razvoja potrebno. Zaradi sodelovanja z učitelji, katerih mnenje je možno navezati na siceršnje mnenje javnosti, je upravičeno nadaljevanje dela v smeri priprave novih učnih pripomočkov in doizobraževanja izbranih skupin učiteljev. Hkrati rezultati projekta omogočajo argumentiran nagovor odgovornih in širše politične skupnosti k pripravi nacionalne strategije prostorskega izobraževanja. Za prostorske načrtovalce projekt pomeni priložnost, da se vključijo v svetovalno in projektno delo ter tako sodelujejo pri usposabljanju uporabnikov za sodelovanje v urejanju prostora in sprejemanju povezanih razvojnih odločitev. Mimogrede se lahko taki načrtovalci zavejo pomanjkljivosti v svojem znanju za sodelovanje in se skozi praktično delo izurijo za produktivnejše delo z uporabniki.

3 SKLEP: ZNANJE ZA SODELOVANJE

R.A.V.E. Space podobno kot mnogi drugi podobni projekti slovenskim strokovnjakom in širši javnosti omogoča, da svoje razvojne značilnosti presoja v luči širše evropske skupnosti in išče najboljše možne poti na osnovi velikega nabora primerov in možnosti. TakI učinki so možni, če so rezultati projekta javnosti dostopni oziroma ustrezno posredovani. V času poteka projekta je

bil zato ta predstavljen že na več možnih načinov in izkazalo se je, da zaenkrat najbolj zanima šolnike. Sodelujoči verjamemo, da bodo prizadevanja za prostorsko opismenjevanje zbudila tudi zanimanje prostorskih načrtovalcev, če ne prej pa takrat, ko bodo uporabniki bolj spretno vstopili v procese načrtovanja in zahtevali bolj kakovostne rešitve. Takrat, če ne prej, bodo tudi prostorski načrtovalci morali dokazati, da znajo o posegih in načrtovanih spremembah razpravljati izven ozke strokovne skupine. Najmanj, kar je možno predvidevati na podlagi mednarodnih izkušenj, je, da bo potreben sestop s položaja v problem posvečenih in s tem povezano odprto vsebinsko komuniciranje za razvoj novih rešitev. Prostorsko opismenjevanje se bo posledično odrazilo tako v načinu komuniciranja in sodelovanja kot tudi v sposobnosti povezovanja udeležencev v procese in dejavnosti urejanja prostora.

Ocenjujemo, da bodo v takih okoliščinah razprave o posameznih zakonskih rešitvah postale bolj vsebinske in rešitve tudi res dobre.

Za presojo uspešnosti novih zakonskih rešitev je tako kot razmere v prostoru in posamezne zakonske rešitve pomemben tudi javni diskurz o prostoru. Način, na katerega danes v Sloveniji potekajo javni pogovori o razvoju v prostoru in o posameznih posegih in rešitvah, namreč odraža stopnjo razumevanja sistema urejanja in odnosa do prostora na sploh. Nekatere značilnosti razprave o urejanju prostora oziroma o prostorskih razsežnostih razvoja pri nas kažejo tudi na majhno količino in kakovost znanja razpravljajočih. Ugotovitev sovpada z ugotovljeno nizko stopnjo funkcionalne pismenosti pri Slovencih in s tem povezanimi problemi v izvajanju različnih programov in prostorskih politik (Čelik, Simoneti, 2004). V smislu dopolnjevanja prostorske prakse je zato veliko prostorskih razprav neproduktivnih, nekatere so sistemsko gledano morda celo škodljive, predvsem pa javne razprave ne prispevajo k dvigu splošne prostorske kulture in razvojni uspešnosti skupnosti in posameznikov. Še več, prav zaradi pomanjkanja znanja je siromašna tudi vsakdanja praksa urejanja prostora, v katero udeleženci vstopajo, ne poznavajoč različne pravice in dolžnosti, zelo enosmerno in ne poznavajoč različne vloge, ki jih v urejanju prostora lahko prevzamejo. Razpravo o urejanju prostora v Sloveniji še vedno omejuje tudi mnogo predsodkov in utvar. Marsikdo še ne razume, da je omejevanje pravic iz lastnine zemljišča značilnost te lastnine in ne izmišljotina kakšnega posebnega gospodarskega modela. Izjemno število Slovencev verjame v absolutno kakovost bivanja v lastni individualni hiši z vrtem in se pri tem ne zaveda življenjskih situacij, ko je tak način bivanja obremenjujoč, in dejstva, da je način bivanja v vseh pogledih drag ter kot tak vsaj za posamezne skupine razvojno izčrpavajoč. Raziskave kažejo na veliko nesorazmerje med sistemom prostorskih vrednot na deklarativni in praktični ravni, kar predstavlja resno razvojno oviro in, glede na merilo Slovenije, tudi velik problem (Hočvar et al. 2004). V raziskavi o odprtem prostoru ob novi stanovanjski gradnji je bilo ugotovljeno, da, urbanistično gledano, kakovost odprtega prostora ob novogradnjah v večini primerov ne odraža načelno izraženih prostorskih vrednot prebivalcev, ki kaže na možnost, da bodo te gradnje po določenem času izgubile na vrednosti in bodo ta območja postala nova degradirana urbana območja (Simoneti, Vertelj Nared, 2006). Sočasno vsi znaki na terenu kažejo, da podobno kot druge vzhodnoevropske države zaostajamo pri razvijanju tehnik neposrednega sodelovanja uporabnikov v procesih načrtovanja in predvsem upravljanja s prostorom.

Prostorski načrtovalci si na vsak način želimo kakovostne in vsebinske razprave pri posameznih

posegih in ob spremembah zakonodaje in zato so za nas tako mednarodni trendi kot možnosti za dvig prostorske pismenosti v Sloveniji dobra novica. Danes postaja za vse izjemno pomembno, da kar največji del javnosti razume, kako ravnati s prostorom in kako je prihodnost posameznika in družbe povezana s stanjem v prostoru. Prostor je končno omejen razvojni vir in urejanje prostora je sistem pravil in pogojev za izvajanje posegov v prostor in vsakdanjo rabo prostora, ki ga človek pozna že od nekdaj. Obstajajo številni dokazi o tem, da so pravila rabe prostora vedno omejevala rabo vira iz naslova skupnih interesov, zato tudi pričakovanja trajnostnega razvoja, ki od najbolj razvitih zahtevajo največ samoomejevanja, ne presenečajo pretirano. Pri tem pa je vendar pomembno dejstvo, da se urejanje prostora hkrati dotika vsakdanjega življenja in družbenih vrednot in je kot tako izjemno občutljivo javno pravno področje, ki ga države v glavnem skušajo kar najmanj spreminjati. Zaradi prepoznanega pomena in družbeno prevzetih izhodišč in ciljev velja, da je možno mnoge operativne spremembe in potrebne preorientacije v prakso uvesti tudi brez zakonskih rešitev. Zato se evropski sistem urejanja prostora mnogo bolj razlikuje od severnoameriškega, kot se je do nedavnega na primer vzhodnoevropski od zahodnoevropskega. Hkrati pa je sistem urejanja prostora tesno odvisen od zgodovinskega razvoja in sistema vrednot vsake posamezne države in kot tak tudi ni podvržen harmonizacijskim ukrepom na ravni evropske unije. Zakonodajni okvir opredeljuje vsaki državi oziroma skupnosti prilagojeno zbirko rešitev, ki zagotavlja pogoje izvajanja v praksi. V veliki meri je zato stvar odločitve vsake posamezne države, koliko česa in kako bo v urejanju prostora pravno normirala. Spremembe, ki so čakale vzhodno Evropo na prehodu v novi družbeno-ekonomski sistem so tako prvenstveno ostale problem, ki ga morajo te države reševati samostojno. Zgledovanje po sosedovih rešitvah v drugačnih domačih okoliščinah težko da dobre rezultate.

Urejanje prostora v posttranzicijski Sloveniji nikakor ne najde svojega miru. Spremembe zakona, ki jih je takoj ob nastopu leta 1990 napovedal že prvi minister Demosove vlade za okolje in prostor Miha Jazbinšek, so bile glede na družbene in gospodarske spremembe potrebne. Dejstvo, da je v praksi še dolga leta veljal dopolnjen stari zakon, se je v praksi razumelo kot posledico zahtevnosti področja in ne pragmatizma ali nepripravljenosti zakonodajalca, da spremeni zakonski okvir. Kot na mnogih drugih področjih se je prostorski zakonodajni okvir spreminjal postopoma. Leta 2002 sprejeti Zakon o urejanju prostora je nastajal počasi in v sodelovanju širokega kroga zainteresirane javnosti, praktikov in akademskega dela stroke. Nekatere novosti so kmalu pokazale svoje slabe strani, za druge je veljalo, da bo potrebno intenzivno obdobje seznanjanja in prilagajanja. Že takoj po sprejemu zakona je bil tako v zraku razmislek, da bo šele čas pokazal, kaj je dobro in kaj potrebno nadgradnje ali celo sprememb. Verjelo se je, da je tako prav, ker je urejanje prostora eno najzahtevnejših področij javnopravnega sistema in ga je v novih družbenih razmerah težko urediti hitro in enkrat za vselej.

Literatura in viri:

A Manual for Schools (2001). RTPI <http://www.rtpi.org.uk/resources/consultations/envired/index.html>.

Barbič, A. (2005) Izzivi in priložnosti podeželja. Ljubljana: Založba Fakultete za družbene vede.

Čelik, M., Simoneti, M (2004) Stanovanja in stanovalci. Simpozij nove perspektive stanovanjske gradnje. Zbornik simpozija in razstave, Stanovanjski sklad RS, Ljubljana.

Aarhuška konvencija – Konvencija o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega

varstva v okoljskih zadevah. (2004) Uradni list, RS, št. 62/04.

Korpeleinen, H., Yanar, A. (2001). *Discovering architecture*. http://www.safa.fi/archive/311_discovering-architecture.pdf (10. 04. 2006).

Hočevar, M., Kos, D., Makarovič, J., Trček, F., Štebe, J., Uršič, M. (2004). *Vrednote prostora in okolja. CRP Konkurenčnost Slovenije 2001–2006*, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za prostorsko sociologijo, Ljubljana.

Maljevac, T. (2005) *Urejanje odprtega prostora osnovnih šol glede na učne načrte devetletke*. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo.

Marentič Požarnik, B. (2005). *Okoljska vzgoja ali vzgoja za trajnostni razvoj*. Okoljska vzgoja v šoli, št. 1, letnik VIII.

McKeown, R. (2002). *Education for Sustainable Development Toolkit*. Second edition. <http://www.esdtoolkit.org/> (10. 05. 2005).

Peterlin, M. (2004). *ESPON – Evropska mreža za opazovanje prostora*. Trajekt, <http://www.trajekt.org/?tid=1&id=198> (10. 05. 2006).

Resnik Planinc, T. (2006). *Vrednote prostora kot integralni del izboraževanja*. Geografski vestnik 78-2, Zveza geografskih društev Slovenije, Ljubljana, 9–24.

Sewell, W.R.D., Coppock, J.T. (1997). *Public participation in planning*. John Wiley and Sons Ltd.

Simoneti, M., Šorn, M. (2007). *Strategy for spatial Education*. Research report. <http://www.rave-space.org/Ravespace/Default.aspx/NewsDet.aspx?qry=NewsDet&PageID=462> (20. maj 2007).

Simoneti, M., Uršič, M., Šorn, M. (2006) *Research report, work package 2: Basic guidelines for the strategy – Report on values of space and Document Review*. <http://www.rave-space.org/RaveSpace/GetDoc.aspx/135.doc> (2. junij 2006).

Simoneti, M. (2006). *Urejanje prostora v šoli – priložnosti za vaje iz trajnostnega razvoja*. Temeljni seminar – vzgoja za izobraževanje za trajnostni razvoj, Zavod RS za šolstvo, Rogaška Slatina, januar 2006, Varstvo okolja, ZRSŠ.

Simoneti, M., Vertelj, N.P. (2006) *Odprte površine ob stanovanjskih objektih – zastavljen vidik kakovosti bivanja*. Stanovanjske krajine: trendi perspektive: zbornik predavanj in prispevkov, BF Oddelek za krajinsko arhitekturo in Zavod Trajekt, Ljubljana.

Simoneti, M. (2004). *Zaveznštvo za dvig prostorske kulture*. Krajinska arhitektura med danes in jutri: Zbornik 10. strokovne konference DKAS, Ljubljana, str. 21–27.

Simoneti, M. (1997). *Mestne zelene površine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Spekter.

Resolucija o nacionalnih razvojnih projektih za obdobje 2007–2023 (2006). Ljubljana: Služba vlade za razvoj.

United Nations Decade of Education for Sustainable Development 2005–2014 (2005). *Draft international Implementation Scheme*, UNESCO.

Uršič, M. (2006) *Introduction to values of space*. <http://www.rave-space.org/ravespace/getdoc.aspx/72.doc> (20. maj 2005)

Vahtar, M. (1995). *Izobraževanje o grajenem okolju doma in v svetu*. Izdano ob tednu izobraževanja o grajenem okolju, UI RS, Ljubljana 1995.

ESDP (1999). *European Spatial Development Perspective Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*, European Commission, Brussels.

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-1). Uradni list RS, št. 110/2002.

Zakon o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt). Uradni list RS, št. 33/2007.

Prispelo v objavo: 1. junija 2007

Sprejeto: 4. junij 2007

mag. Maja Simoneti, univ. dipl. inž. kraj. arh.

LUZ, d.d., Verovškova 64, SI-1000 Ljubljana

E-pošta: maja.simoneti@luz.si